№ 152 ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 18 **1903** ՈՒՐԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 18 № 152

ԵՐԵՍՈՒՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից).

Բաժանորդութիւն ընդունվում է ամեն ամսից.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր տողագծին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Միքայէլ Քոչարեան խորին վշտով յայտնում է իր սիրելի հօրեղբայր

ՄԱՆԱՍ ՄԱՂՏԵՍԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

անակնկալ մահը, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 15-ին, և խնդրում է նրա բարեկամներին և ծանօթներին ներկայ լինել Միքայէլեան հիւանդանոցում այսօր, յուլիսի 18-ին, երեկոյեան ժամի 3-ին, տեղի ունենալիք հոգեհանգստին։ Նոյն օրը, երեկոյեան, հանգուցեալի զմռսած մարմինը կը տեղափոխվի երկաթուղու կայարան՝ Շուշի փոխադրելու համար։ 1—1

Տիկին Սրանուշի իր որդկերանցով, Արտեմ և Միքայէլ Քոչարեանները խորին վշտով յայտնում են իրանց բարեկամներին և ծանօթներին՝ առաջինն իր անմոռանալի ամուսնու, երկրորդներն իրանց սիրելի հօր, երրորդն իր Թանգագին եղբօր, իսկ չորրորդն իր հօրեղբօր

ՄԱՆԱՍ ՄԱՂՏԵՍԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ Թիֆլիսում յուլիսի 15-ին։ Թաղումը տեղի կունենայ հանգուցեալի հայրենի Շուշի քաղաքում։ 1—2

Եգօր Ցադէեվիչ, Նատալիա Իվանօվնա Խան-Աղայեանները և Աննա Բօգդանօվնա Խան-Աղեան իր որդկերանցով յայտնում են առաջինները իրանց չէամ սիրուն որդու և վերջիններն անմոռանալի ամուսնու և հօր

ԼԵՒՈՆ ԵԳՕՐՕՎԻՉ ԽԱՆ-ԱՂԵԱՆԻ

մահը, որ տեղի ունեցաւ յուլիսի 15-ին, Բէթեան կալուածքում։ 1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կը սթափվի՞ արդեօք հսկան.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նաւթահանքերի հրդեհը. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Լէմանի ափերից. Պապական գահի շուրջը. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Բժշկի օգնականը.

ԿԸ ՍԹԱՓՎԻ՞ ԱՐԴԵՕՔ ՀՍԿԱՆ

—

Ասիայի արևելքում գտնվող մեծ հսկան՝ Զինաստանը, որ դարեր շարունակ կտրված լինելով դրսի աշխարհից, վայելում էր հանգստութիւն, վերջին տասնեակ տարիների ընթացքում զրկվեց այդ հանգստութիւնից և այժմ կարգնած է մի ծանր և մեծ հարցի, այն է իր ապագայի, իր լինել, չը լինելու հարցի առաջ։

Թէ Եապոնիայի հետ ունեցած կռւի անյաջողութիւնը, թէ եւրոպական պետութիւնների ցոյց տուած ուժը, թէ առևտրական նոր հանգամանքները, թէ վերջին դժբաղդ ընդհարումը, որ նա ունեցաւ եւրոպական միացեալ բանակի հետ և թէ մի շարք ուրիշ երևոյթներ սկսեցին ազդեցութիւն գործել Զինաստանի վրայ։ Հնադարեան այդ անշարժ պետութիւնը, որ ինքն իրան համարում էր հասած վերին կատարելութեան, սկսեց կասկածել իր գոյութեան վրայ, իր կարծեցեալ խելացիութեան և իր աշխարհայեցողի անսխալականութեան վրայ։ Զինաստանում սկսեց երևան գալ առաջադիմականների մի խումբ, որ սկսեց քարոզել եւրոպականութիւն, որ սկսեց ապացուցանել, թէ Զինաստանը չէ կարող անկախ և ապահով զարգանալ, մինչև որ նա չը մտցնէ եւրոպական քաղաքակրթութեան գլխաւոր հիմունքները իր կեանքի մէջ և չօգտվի եւրոպական գիտութեան ցուցումներից և արդիւնքներից։

Եւրոպաւէրների կամ առաջադիմականների թիւը օրէցօր աւելանում է Զինաստանում, բայց այդ թիւը շատ աննշան է համեմատած հնաւանդների ստուար լեգէոնների հետ, որոնք ոչ միայն չեն ընդունում եւրոպական կարգերի խելացիութիւնը, այլ և իրանց կողմից մեծ դիմադրութիւն են ցոյց տալիս նորմուծութեամբ զբաղվողներին։ Մեծ-բռունցքի կուսակիցների մեծագոյն մասը կազմված է այդ հնաւանդներից, որոնք այնքան չարիք և ծանր օրեր բերին իրանց հայրենիքի գլխին։

Սակայն չինական առաջադիմականները մեծ յոյսեր ունեն ապագայի վրայ։ Նրանք հրապուրված են այն մեծ առաջադիմութիւնից, որ ցոյց տուեց Եապօնիան անհնակարծ միջոցում։ Նրանք հաւատում են, որ չինական աշխատող և խելացի ժողովուրդը ընդունակ է նոյնպէս կարճ միջոցում քարոզները իր կեանքը և բարւօքել իր վիճակը, ինչպէս այդ արեց Եապոնիան, համարձակ կերպով ոտք դնելով եւրոպական կուլտուրական զարգացման ճանապարհի վրայ։

Արդեօք շուտով կը ստուգվին չինական առաջադիմականների յոյսերը—այդ ցոյց կը տայ մերձաւոր ապագան։ Բայց մի բան պարզ է և զգալի է առաջիկայ համար, որ օրէցօր աւելանում է այն մարդկանց թիւը, որոնք այլ ևս կուրօրէն չեն հաւատում չինական աւանդութիւններին և ելք են որոնում նոր ճանապարհներով առաջ տանել իրանց երկրի բարգաւաճման գործը։ Այդ մարդկանց համար պարզվել է, որ եթէ Զինաստանը չը վերանորոգվի, նա ծանրապատիժ կերպով կրկնէ իր հարևաններից և իրեն անկախ մի պետութիւն կը ջնջի աշխարհից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՒԹԱՀԱՆՔԵՐԻ ՀՐԴԵՀԸ

—

Ամսի 14-ի գիշերվայ ժամը 11—12-ից միաժամանակ սկսեցին բոցավառվել մի քանի հանքեր և չնորհիւ Բագուի հանարեա մշտական քամու, կրակը առհագին չափեր ընդունելով, կլանում է իրան մատչելի ամեն ինչ։ Հանքերը աւերակների տպաւորութիւն են թողնում։ Կրակը անպատիժ կերպով առաջ է տանում իր աւերող թէերը։ Հատ ու կտոր գործիքներով այստեղ ու այնտեղ երևում են մի երկու մարդիկ, որոնք դուրս են եկել կռւելու տարերքային կատաղի ուժի դէմ, բայց իրանց ողորմելի մենակութիւնից սարսափած—յետ են քաշվում։

Ամսի 15-ի ցերեկն է. դեռ ծխում են այրված բուրգերը, բնգերվուարները։ Օրը մթնում է, խաւարը նորից թագաւորում է և նորանոր կրակի բոցերը վկայում են նոր նաւթահանքերի այրվելը։ Նօբել, Միրզօեվ, Թումայեվ եղբայրներ, Թումայեվ ընկ., Մկրտումեան, Վարդանեան, Կասպիական ընկ. և այլն զրկվում են իրանց բազմաթիւ հորերից։ Այրված

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԺՇԿԻ ՕԳՆԱԿԱՆԸ

—

(Ուսուցչի յիշողութիւններից)

VIII

Բժիշկ Մարիկեանի դէմ իմ ձեռնարկած արշաւանքի ցաւալի վախճանը մի առանձին վիշտ չը պատճառեց ինձ։ Իմ երկարամեայ ուսուցչական կեանքում ես շատ անգամ կրել էի այդպիսի պարտութիւններ և երբէք չէի վշտացել ու յուսահատվել. ընդհակառակը նրանք գրգռում ու զայրացնում էին ինձ, և ես աւելի մեծ ոգևորութեամբ, պատահած դէպքում, նետվում էի կռւի դաշտը Մարիկեանների դէմ ու կրում աւելի մեծ ու աւելի փառաւոր... պարտութիւններ։ «Կեանքը կռիւ է», փիլիսոփայօրէն մխիթարում էի ես ինձ, ու կռւի դաշտում ստացած վէրքերս, վիրաւորված թռչունի նման, աշխատում բժշկել ամառային ճանապարհորդութիւնների ժամանակ, թաւուտ անտառների խորքում, լեռների անմատչելի ծերպերի վրա...

Բայց կար մի հանգամանք, որ շատ աւելի կսկծեցուցիչ հարուած հասցրեց ինձ այդ օրերում, քան կարող էր հասցնել որ և է «պարտութիւն»։ Դա Զիզ Թիւնիի անակընկալ բանտարկութիւնն էր։

Ցուրտ ու կրակ օրերին, երբ ես յանձնում էի դպրոցական գործերը հոգաբարձութեան և պատրաստվում միւս ուսուցիչների նման «թօթափել ոտքերիս փոշին» N. քաղաքից ու պարտութեան ասպարէզից շուտով հեռանալու գէթ փոքրիկ մխիթարութիւնը վայելել՝ բանտից մի տոմսակ ստացայ, որի մէջ Թիւնին թախանձում էր ինձ, քաղաքից մեկնելուց առաջ, մի անգամ այցելել իրան։ Վերջին ժամանակ, զբաղված դպրոցական հարցաքննութիւններով և իմ երեւելի «պայքարով» Մարիկեան դէմ, ես բոլորովին աչքաթող էի արել իմ համաքաղաքացուն, թէև նրա հետ երբեմնապէս տեսնվելն ու զրոյցներ անելը դարձել էր ինձ համար մի պահանջ, թէև Թիւնիի հետ ես կապվել էի այդ տարին մի արտասովոր մտերմութեան ու համակրանքի կապերով։ Խոհարարը դարձել էր ինձ համար մի շատ սիրելի, շատ մօտիկ անձնաւորութիւն...

Իմ հարց ու փորձից երևաց, որ քաղաքում ամենքին յայտնի է նրա բանտարկութիւնը մի ինչ-որ չքաւոր աղջկայ թունաւորման համար, որից մեռել էր աղջիկը, և ես, Թիւնիին ամենից աւելի մօտիկ մարդը ամբողջ քաղաքում, ամենից վերջն էի իմանում այդ նշանաւոր նորութիւնը։

Ես երբէք չը կարողացայ հասկանալ ամբոխի հոգեբանութիւնը։ Քաղաքում ամենքը զայրացած էին «յանդուգն խոհարարի» դէմ, որ համարձակվում է կերակրից ու կրակարանից զատ ուրիշ չահեր ու հետաքրքրութիւն որոնել կեանքում։ Ծիծաղելին և, ի հարկէ, մի և նոյն ժամանակ ցաւալին այն էր, որ խոհարարի դէմ գրգռված էր նաև այն հաղթրագլխեան ամբոխը, որ բիւրաւոր օրհնութիւններ էր թափել նրա գլխին բանտարկութիւնից առաջ, այն ինչ այժմ, նրա դժբախտութեան օրերում, նոյնպիսի առատութեամբ, առանց խնայելու, անէծքներ էր թափում նրա վրա։ Ես ուրախ էի, որ Թիւնին բանտարկված էր և անմատչելի կատաղած ամբոխին, ապա թէ ոչ կային ամբոխի մէջ ոգևորվածներ, որոնց ձեռքում խոհարարի երկու տակ կռացած մէջքն աւելի կը կռանար, եթէ միայն չը կոտրվէր։

Թիւնիի տոմսակն ստանալուց յետոյ՝ ես չաստպեցի կարևոր թոյլտուութիւնը ձեռք բերել և այցելել նրան։ N. քաղաքի բանտը գտնվում էր նրա ամենավատ մասում, տափարակի վրա, որ յայտնի էր իր անառողջ օդով։ Պարսիկների տիրապետութեան ժամանակից մնացած ու քայքայված բերդի աւերակների միջից անցնելով՝ ես մի անհաշիւ երկիւղով մօտենում էի բանտի նոր շինութեան, որ տիրաբար իր բարձրութիւնից նայում էր հնութեան ոտնակոխ բեկորների վրա։ Բախտը ինձ փրկել էր բանտից. ես գաղափար անգամ չունէի այդ մռայլ տների մասին, որոնք հեռուից անգամ զարհուրանքով են լցնում մարդու երևակայութիւնը։

Թոյլտուութեան տոմսակը ստանալուց և մի քանի ձևականութիւններ կատարելուց յետոյ՝ բանտապետի օգնականը բերեց Թիւնիին այն սենեակը, ուր ես նստած սպասում էի, և իսկոյն հեռացաւ։ Ինձ տեսնելուն պէս Թիւնին չը կարողացաւ զսպել արտասուքը և փաթաթվելով պարանոցիս՝ սկսեց երեխայի նման անդուսպ հեկեկալ։ Անհուն կարեկցութեամբ ես նայում էի մի-երկու շաբաթ առաջ այդ դեռ և առոյգ ու ժիր ողամարդուն, որին ոչ այնքան բանտը, որքան դուցէ հոգեկան տանջանքները ծերացրել էին աւելի քան տասն տարով։ Նրա մէջքն աւելի կորացել էր, հայեացքը խաւարել, այտերն աւելի փոս էին ընկել, իսկ երկայն ու առատ բեխերը բերանի երկու կողմից խեղճ-խեղճ կախվել էին դէպի վայր։ Թիւնին, երևի, վաղուց ոչ լուացվել էր, ոչ սանրվել. նրա մազերը խճճված, գզգզված էին և նրանց մէջ, կարծես, աւելի սպիտակներ կային, քան առաջ։ Խոհարարը հէնց առաջին հայեացքից թողեց ինձ վրա մի մարդու տպաւորութիւն, որին տանջում է արթուն խղճի խայթը։ Ա՜խ այդ խղճի խայթը. նա աւելի սարսափելի է, քան մարդկային բոլոր պատիժները։ Ոչ արտասուքը, որ առատութեամբ թափվում էր Թիւնիին, ոչ այն մխիթարական խօսքերը, որ ես ասում էի նրան, ոչինչ, ոչինչ չէր կարողանում հանգստացնել նրա ցաւը։ Ես թողի, որ Թիւնին լաց լինի, որքան կամենում է։

Փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ՝ նա սկսեց շնորհակալութիւն յայտնել ինձ, որ կատարել եմ իր խնդիրը և առանց տեսնելու չեմ հեռացել քաղաքից։

—Այդ ոչինչ, ոչինչ,—ընդհատեցի ես Թիւնիի խօսքը,—բայց, սաս, խնդրեմ, ինչպէս պատահեց այդ ցաւալի դէպքը։ Ուրիշներն ինձ անհաւատալի բաներ են պատմել, թէ իբր դու սիրահարված ես եղել ինչ-որ Մանասի աղջկայ վրա, թէ նա քեզ չէ ուզել և երբ հիւանդացել է ու նրա նշանածն եկել է քեզ տանելու, որ բժշկես հիւանդին, դու դիտմամբ թունաւորել ես աղջկան։ Ներիր, խնդրեմ, որ այս լուրերը ես հաղորդում եմ քեզ. բոլորովին հաւատացած եմ, որ նրանք զրպարտութիւններ են. ես քեզ ճանաչում եմ. բայց ինչից կարող էին առաջ գալ քաղաքում տարածված այդ անխիղճ բամբասանքները. ինչ սէր ու սիրահարութեան մասին է խօսքը։

—Սիրահարութիւն, չէ, Տէր-Աստուած. ինչ սիրահարութիւն կարող է ինձ սազ գալ.—դունաւոր թաշկինակը հանելով գրպանից և սրբելով արտասուքը բացականչեց խոհարարը։—Մտիկ տուր իմ տարիքին, իմ երեսին, իմ

է առ այժմ մօտ 60 վիչկա։ Գնում եմ նաւթահանքերը յետագայ մանրամասնութիւնները իմանալու համար։

***

Բագու

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գօլիցին յուլիսի 15-ին այցելեց և մանրամասն նայեց Նաւթլուղի քաղաքային սպանդանոցը։ Կառավարչապետին սպանդանոցում դիմաւորեց Թիֆլիսի քաղաքագլուխ իշխան Արղութեան։

—

«Кавказъ» լրագրում տպագրված է Թիֆլիսի նահանգապետի հետևեալ որոշումը. «1903 թւականի յուլիսի 16-ին, ես, Թիֆլիսի նահանգապետս, Կովկասեան Կառավարչապետի հրատարակած պարտադիր կանոնների հիման վրա՝ որոշեցի բանտարկութեան ենթարկել հետևեալ անձերին՝ ոստիկանութեան պահանջը՝ փողոցներում համախմբումներ չը կազմելու՝ անկատար թողնելու համար.—Ե ր ե ք ա մ ս ո վ. 1) Մչէդլիձէ Դմիտրի (ատաղձագործ), 2) Էգդվէրաձէ Վիկտոր (ապասաւոր), 3) Էգդվէրիձէ Իլիկօ (նոյնպէս), 4) Բէսաէլի Էրաստ (նոյնպէս), 5) Կօյիավա Լուկա (նոյնպէս), 6) Դօլիձէ Սարգիօն (նոյնպէս), 7) Բաջգուա Լէվան (մարկեօր), 8) Ցիմակուրիձէ Իօսիֆ (ապասաւոր), 9) Սէջայ Անդրէյ (նոյնպէս), 10) Թօդուա Իլարիօն (նոյնպէս), 11) Խօյտասի Գէօրգի (նոյնպէս), 12) Կօչիաշվիլի Կօնստանդին (նոյնպէս), 13) Սարաջայեա Տարաս (նոյնպէս), 14) Էչէգվէրիձէ Գէօրգի (նոյնպէս), 15) Արգարեանց Եվստաֆի (նկարիչ), 16) Ավաքօվ Իվան (կաթ ծախող), 17) Մարտաշվիլի Նիկօլայ (գործակատար), 18) Այթունաշվիլի Արտեմ (նոյնպէս), 19) Շինիաշվիլի Իլիա (նոյնպէս), 20) Պապաշվիլի Սանդրօ (նոյնպէս), 21) Ջագանաշվիլի Իվան (բանւոր), 22) Իօանօվ Իվան (քարտաշ), 23) Ցիցագիա Իլիկօ (կօշկակար), 24) Գօլովացկի Գէօրգի (փականագործ), 25) Սաուրիշվիլի Ալէքսանդր (քարտաշ), 26) Լօկիշվիլի Շաքրօ (ատաղձագործ), 27) Պրուիձէ Սաքօ (կօնդուկտօր), 28) Նադիրաձէ Գէօրգի (ձիաքարշի վրա քշող), 29) Կուտուաշվիլի Քիտէս (նոյնպէս), 30) Սաքքուլաձէ Էրաստ (նոյնպէս), 31) Շաուկիձէ Նիկօլայ (կօշկակար), 32) Սագարաձէ Երմօլայ (կօնդուկտօր ձիաքարշի վրա), 33) Պարապանաշվիլի Դաւիթ (ձիաքարշի վրա քշող)։ Ե ր կ ո ւ ա մ ս ո վ.—1) Կուչուխիձէ Վիկտօր (գործակատար), 2) Սարգիսօվ Գէորգ (կօշկակար), 3) Խօսրօշվիլի Ավրաամ (ջրմուղում ծառայող), 4) Մարիտանօվ Իվան (հրեան), 5) Կօցիաշվիլի Գուրգէն (մշակ), 6) Եղիգարօվ Գիօրգի (հրեան), 7) Նացվլիշվիլի Սիկօ (քարտաշ), 8) Բագայօվ Դաւիթ (հրեան), 9) Զարիձէ Սօլօմօն (վառարան շինող), 10) Ագնիաշվիլի Իվան (ատաղձագործ)։ Մ է կ ո ւ կ է ս ա մ ս ո վ.—1) Կաքուտինիձէ Լուկա (ապասաւոր), 2) Կօլաձէ Մինօ (ապարանի ծառայող), 3) Շարաշանիձէ Գէօրգի (գրաշար), 4) Ջիխէիձէ Նիկօլայ (գրաշար), 5) Նուկրաձէ Գէօրգի (ատաղձագործ), 6) Դէժիօշվիլի Գրիգօրի (ձիաքարշի ծառայող), 7) Մաչաուրաձէ Գէօրգի (փականագործ), 8) Կէրէսէլիձէ Գալակտիօն (ատաղձագործ), 9) Իօաշվիլի Վարլաամ (ջրմուղի ծառայող), 10) Կօբիչալիձէ Սէրգէյ (ապասաւոր)։ Մ ի ա մ ս ո վ.—Շայշմէլաշվիլի Գէօրգի (գործակատար)։ Ե ր կ ո ւ շ ա բ ա թ ո վ.—1) Էրաձէ Ալէքսէյ (ապասաւոր), 2) Գէլէնիձէ Ռօստօմ (նոյնպէս), 3) Պետրօսօվ Հայկ (ապարանական ծառայող), 4) Բէնդիաշվիլի Վարլաամ (ապասաւոր), 5) Պերտէնավա Անդրէյ (նոյնպէս)։ Իւրաքանչիւրի բանտարկութեան սկիզբը պէտք է համարել այս տարվայ յուլիսի 14-ի երեկոյեան 9 ժամը։

—

Հեռագիրը հաղորդեց մեզ Լևոն Խան-Աղեանի մահը իր հայրենի Բեթեվան կալուածքում։ Հանգուցեալը պատկանում էր այն անձանց կարգին, որոնք անյագ ծարաւ ունեն դէպի կուլտուրական գործունէութիւն և անխոնջ ու անդադար աշխատում են։ Հանգուցեալը մի ժամանակ եռանդուն կերպով աշխատակցում էր «Մշակին» Մօսկվայից. գալով Անդրկովկաս նա սկսեց գործադրել իր մասնագիտութիւնը կեանքի մէջ, բայց իւղագործարանի մէջ սաստիկ մրսելուց ստացաւ ոսկրացաւ, որը զրկեց նրան ման գալու կարողութիւնից։ Չը նայելով իր սկարութեան, նա անդադար աշխատում էր իր ընտրած մասնագիտութեան ասպարէզում։ Նա հնարեց մի ջուր բարձրացնելու գործիք, որ կատարելագործութիւն է Լէմիշելի սիֆօնէլէվատոր գործիքի։ Նա մի ժամանակ զբաղված էր երկրագործական մեքենաներ տարածելով Արարատեան դաշտի գիւղերում։ Նա գրել է մի քանի գրքեր, որոնցից ամենանշանաւորն է Հրատարակչական ընկերութեան ձեռքով լոյս ընծայված «Երկրագործական գործիքներ» անունով պատկերազարդ գեղեցիկ և օգտաւէտ գիրքը, որ շատ լաւ ընդունելութիւն գտաւ մեր ընթերցող շրջաններում։ Խան-Աղեանի տեղը, իբրև երկրագործական գործիքների մասնագէտի, մնում է թափուր։

—

Թիֆլիսի կաթօլիկների Պետրոս-Պօղոս եկեղեցում կիրակի, յուլիսի 13-ին, տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր հոգեհանգիստ Լևոն XIII պապի յիշատակին։ Հոգեհանգստին ներկայ էին Թիֆլիսի կաթօլիկ ազգաբնակութիւնը, աւստրիական, իտալական, ֆրանսիական և գերմանական հիւպատոսները։

—

Քիշինեվում տեղի ունեցած անկարգութիւններից յետոյ՝ սկսած ապրիլի 9-ից մինչև յունիսի 27-ը՝ Քիշինևի քաղաքային ոստիկանութիւնը 350 անցագրեր է տուել հրէաներին՝ ընտանիքով արտասահման գնալու համար։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Շուշու և Ջիբրայէլի գաւառների սահմաններում, Արջաձոր կոչվող անտառում ահա քանի ժամանակ է բուն են դրել եօթ աւազակներ, որոնք թալանում են բոլորին և այնպիսի երկիւղ են տարածել շրջակայ գիւղացիների վրա, որ նրանք այդ տեղերով վախենում են երթևեկել։ Աւազակները երբեմն անցնում են Քիրս և Դիզափայտ լեռները՝ թալանում և դարձեալ յետ դառնում իրանց հին որջը։ Չը նայած որ շրջակայ գիւղացիները բոլորն էլ հայեր են, բայց և այնպէս ոչ մի միջոց ձեռք չեն առնում դրանց հալածելու»։

—

ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱՅԻՑ մեզ գրում են հետևեալը. «Կիրակի, յուլիսի 13-ին և երկուշաբթի, յուլիսի 14-ին, այստեղ կարդացվեցին երկու դասախօսութիւններ կաթնատնտեսութեան մասին, առաջինը գիւղացիների, իսկ երկրորդը ամառանոցն եկածների համար։ Դասախօս Ա. Քալանթար բացատրեց կատարելագործված կաթնատնտեսութեան հիմունքները և ցոյց տուեց մի շարք միջոցներ, որով կարելի է բարձրացնել տեղական անտեսութիւնը։ Դասախօսութեան ժամանակ ցոյց տրվեց սերզատիչ մեքենայի կամ սեպարատորի գործադրութիւնը։ Դասախօսութիւններին հաւաքվում էր ամեն անգամ 80—100 հոգի։

—

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Յուլիսի 3-ին տեղիս հայոց ծխական դպրոցի դահլիճում, Բագուի թատերական խմբի անդամ Ցովհ. Զարիֆեանի խմբակը նորից մի ներկայացում տուեց, որից գոյացած արդիւնքի կէսը պիտի ստանար դպրոցը։ Խաղացվեց «Ճակատագրից չես փախչի» պիէսը։ Դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր. չը նայելով, որ արդիւնքի կէսը պիտի ստանար տեղիս դպրոցը։ Ծախքերը դուրս եկած, զուտ արդիւնք մնաց 100 րուբլի»։

—

ԱՐԳԻՆԱՑ գիւղից մեզ գրում են. «Շիրակի դաշտային մասի գարու հունձը սկսվել է։ Շնորհիւ ժամանակին տեղացող կանոնաւոր անձրևների, այս տարի Շիրակում հացի բերքը նախորդ տարվանից աւելի լաւ կարելի է համարել»։

—

ԼՈՒՍՈՒՆԿՈՒՒՑ (Պօրտ-Արտուր) մեզ գրում են. «Վերջապէս երէկ, յունիսի 22-ին, մենք էլ բաղդ ունեցանք հոգեպէս միսիթարվելու Աստրախանի կօնսիստորիայի ուղարկած Տէր-Արիստակէս քահանայ Խէմչեան, Չինաստանի մի փոքրիկ քաղաքում հաւաքած մի խումբ տարագիր օտարներիս, հայ բառերով մի խուլ խցիկում ջերմաջերմ աղօթք էր բարձրացնում, միսիթարելով մեզ—տարագիրներիս։ Թէ որքան մեծ ուրախութիւն էր թէ մեզ և թէ հայ զինւորների համար, որ երկու տարին հազիւ թէ մի անգամ բաղդ ենք ունենում այդ առիթով ի միասին ժողովվել, այդ կարող է միայն երևակայել աստնեակ հազար վերստեր հեռու հայրենիքից օտարը։ Թէ որքան ցանկալի է մեզ համար այդպիսի երևոյթների յաճախակի կրկնվելը, նոյնքան և ցանկալի է, որ մեզ այցելող քահանան լինի երիտասարդ, զարգացած և գործունեայ»։

—

ՏՕՂ գիւղից մեզ գրում են. «Տօղում և իր շրջակայքում հունձը վերջանում է։ Այս տարի արտերը լաւ էին, թէպէտ անժամանակ եկած անձրևները քիչ վնասեցին բերքերին։ Խաղողի բերքը մեզ մօտ պիտի շատ և շատ առատ լինէր, եթէ «թոզ» կոչված հիւանդութիւնը չը լինէր։ Այս հիւանդութիւնը չորացնում է թէ խաղողի որթի տերևները և թէ ողկոյզները, այնպէս որ վնասը մեծ է։ Հարկաւոր է միջոցներ ձեռնարկել դրա դէմ, քանի որ ահա երեք տարի է շարունակ թոզը ոչնչացնում է խաղողի բերքը»։

—

ՍԻՄՖԵՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Մի քանի օր առաջ Սևաստօպօլեան փողոցի վրա տեղի ունեցաւ հետևեալը։ Գիշերվայ 11—12 ժամին, Տրապիզոնից տեղս եկած մի մօլլա և մի հարուստ բէյ օրճարանից դուրս են գալիս միասին։ Նախ բէյն է դուրս գալիս և ապա մօլլան. մի քանի քայլ առաջ գնալուն պէս, փողոցի մութ անկիւնից անյայտ չարագործներ ատրճանակի գնդակներ են արձակում սրանց վրա։ Գնդակներից մէկը դիպչում է բէյի կրծքին և մէջքից անցնելով՝ դիպչում է մօլլային և ծանր վիրաւորում։ Բէյը սարսափահար, «վայ վուրուլդում» ասելով կրկին մտնում է օրճարան, իսկ մօլլան երեսը դէպի օրճարան դարձնելուն պէս, մի քանի գնդակներ են արձակում, որոնցից երկուսը ծանր վիրաւորելով՝ նրան շնչասպառ վայր են գլորում։ Գալիս են ոստիկաններ, սկսվում է իրարանցում։ Այդ միջոցին մօլլան հանում է ծոցից թղթի հաստ փաթեթներ և սկսում է արագ արագ պատառոտել և ոչնչացնել։ Չարագործները անհետանում են, իսկ բէյը բարկացած սկսում է նախատել մօլլային, թէ «Աստուած անիծէ քեզ ա՛յ մօլլա, քո պատճառով ինձ էլ գնդակահար արին իմ արիւնարբու թշնամիները»։ Վիրաւորվածներին տանում են քաղաքային հիւանդանոց, ուր մի երկու

—

ալիտակած մազերին, կարծող էի ես սիրահարվել. չէ, դատարկ խօսքեր են. իմ սիրահարութեան ժամանակը վաղուց անցել է և իմ սիրահարը վաղուց փտել գերեզմանում...

Թիւնին խոր հոգոց քաշեց և իր խաւարած աչքերը ուղղեց դէպի սենեակի միակ պատուհանը, որի երկաթեայ վանդակապատի միջից աղօտ լոյս էր թափանցում ներս։ Հեռու յիշողութեան մի վայրկենական ստուեր անցաւ նրա դէմքի վրայից և անշուշտ կսկծեցուցիչ արձագանք տուեց նրա սրտում։ Բանտարկվածի դեռ ես թաց աչքերում նոր կաթիլներ երևացին և հանդարտ սողալով գլորվեցին նրա կապտագոյն ա խ ա լ ո ւ խ ի փէշերի վրա։

—Ասա, խօսիր, Թիւնի,—կամենալով խզել ճնշող լռութիւնը ասացի ես նրան,—պատմիր ինչ որ ունես սրտումդ. դա կը թեթևացնէ քեզ։

—Հա՛, ճշմարիտ ես ասում,—խօսեց Թիւնին ու լռեց։

—Սիրահարութիւն,—հեգնաբար ժպտաց նա մի վայրկեան յետոյ։—Ուղիղ է, ես ունէի սիրահար... մեր քաղաքացի էր նա... մի սիրուն, խոնարհ, բարի աղջիկ... կցկտուր կերպով, կարծես, անցեալի երազների մէջ խորասուզված, յիշում էր մի առ մի խոհարարը,—բայց վաղուց էր դա. տասնեակ տարիներ են անցել այդ օրից... Ես մի աղքատ տղայ էի, իսկ նրա հայրը հարուստ արհեստաւոր. աղջկան տուին ուրիշի և նա մեռաւ ամուսնանալուց մի քանի ամիս յետոյ... Հայրը զղջաց, բայց արդէն ուշ էր... Սալվին, իմ սիրահարը, շատ նման էր Մանասի աղջկան. կարծես մի խնձոր երկու կէս արած լինէին. էլի էն բարձր հասակը, էն սև երկար մազերը, էն խոնարհ, միշտ դէպի վայր նայող աչքերը, էն անոյշ, գրաւիչ ձայնը։ Երբ ես առաջին անգամ տեսայ այստեղ Մանասի աղջկան՝ ինձ թուաց, թէ տարիներից յետոյ Սալվին վեր է կացել գերեզմանից ու տեղափոխվել N. քաղաքը։ Եւ զարմանալի բան,—Մանասի աղջկայ անունն էլ էր Սալվի։ Նրանք կենում էին մեր «Ծաղկունց-քուչի» վրա և ես երբեմն գնում էի նրանց մօտ՝ տեսնելու Սալվիին և յիշելու անդառնալի կորած անցեալը։ Դա ինձ միսիթարութիւն էր պատճառում... Բայց չը կարծես, վարժապետ ջան, թէ իմ մտքով ուրիշ բաներ էին անցնում... չէ, իմ կեանքս վաղուց անցել է և ես գերեզմանի եմ մօտենում։ Գնում էլ էի նրանց մօտ միայն այն ժամանակ, երբ կանչում էին ինձ։ Մանասը մի կուրացած ծերունի է. տանը ոչ մի աշխատաւոր չը կայ։ Սալվին էր նրանց պահողը. կար էր անում խեղճը սրա նրա համար ու մի կերպ կառավարում հօրը, մօրը, փոքր քոյրերին։ Դէ ինչ պիտի լինի ջահել աղջկայ կառավարած տունը. շատ անգամ նրանք հացի կարօտ էին մնում, երեկոները մնում էին առանց ճրագ-լոյսի։ Ասելն աւելորդ է, ի հարկէ, բայց քեզ, ինչպէս խոստովանահօր, կասեմ, որ ես երբեմն-երբեմն օգնում էի նրանց. ալիւր էի ուղարկում, չոր էի առնում երեխաների համար և հոգում էի նրանց տան ուրիշ հարկաւոր բաները. անում էի իմ հանգուցեալ Սալվիի հոգու համար, նրա խաթրու ու նրա յիշատակին... Բացի Մանասի ընտանիքից ու ինձանից ոչ ոք չը գիտէր այդ բանը։ Մանասի աղջկայ վրա ես նայում էի, ինչպէս իմ հարազատ աղջկայ վրա։ Մի-երկու ամիս առաջ ես մի արհեստաւոր լաւ տղայ ճարեցի և Սալվիին նշանեցի նրա հետ։ Ա՜խ, խեղճ աղջիկ, իմ Սալվիի նման նա էլ չը հասաւ մ ո ւ ր ա զ ի ն...

Թիւնին բարձրաձայն հառաչեց ու սկսեց նորից հեկեկալ։

—Եւ ես, ես եղայ երկուսի էլ մահվան պատճառը,—անմխիթար յուսահատութեամբ խօսում էր ինքն իրան Թիւնին,—մէկը իմ սիրոյս այրվեց, գերեզման մտաւ, միւսին ես իմ ձեռքով սպանեցի։

—Լա՛ւ, բաւական է, Թիւնի, դու խօմ գիտութեամբ չես արել,—փորձեցի ես միսիթարել խոհարարին։

—Ի հարկէ, գիտութեամբ չէ. սխալմունք էր. բայց ինչ օգուտ դրանից. Սալվին յետ կը գա՞յ գերեզմանից։

—Ա՜յ, տեսնում ես, ես քեզ չէի ասում, Թիւնի, թող բժշկութիւնը, մէկ օրից մէկ օր փորձանք կը բերես մէկի գլխին, յիշում ես,—չը կարողացայ ես զսպել ինձ ու կշտամբեցի նրան։

Թիւնին անշուշտ չափազանց վիրաւորեցին իմ խօսքերը։ Նա բարձրացրեց գլուխը. մի վայրկեան անթարթ նայեց երեսիս և տաքացած պատասխանեց.

—Բայց էն էլ գիտես, որ սխալվողը ես չեմ եղել։

—Ի՞նչպէս թէ դու չես եղել, հապա ո՞վ։

—Բժիշկը։

—Բժի՞շկը։

—Այո, բժիշկ Մարիկեանը, իմ աղէն։

—Ձեմ հասկանում, Մանասի աղջկան դու էիր բժշկում թէ նա։

—Ես էի բժշկում, բայց այն դեղը, որ սպանեց Սալվիին, նա տուեց։

Թիւնին, նկատելով որ ես դարձեալ ոչինչ չեմ հասկանում, շարունակեց։

—Երբ Սալվին հիւանդացաւ մի սարսափելի փորացաւով, ես փորձեցի բժշկել նրան այն բոլոր դեղերով, որոնք յայտնի էին ինձ։ Բայց իմ դեղերը ոչ մի օգուտ չը տուին հիւանդին։ Սալվիի հիւանդութիւնը քանի գնում աւելի սաստկանում էր։ Ես տանն ու վրա արի բժշկարաններս, բայց անօգուտ։ Սալվիի հիւանդութիւնը չը կար նրանց մէջ։ Բժշկին չէի դիմում, որովհետև շատ լաւ գիտէի, որ իմ դիմելուց բան չի դուրս գայ. մէկ էլ մտածում էի, թէ, երևի, կանցնի. փորացաւն ինչ պիտի անէ ջահէլ աղջկան։ Բայց մի գիշեր, երբ Սալվին սկսեց սաստիկ տանջվել, անդադար որձկալ ու կապտել, ես յուսահատված դիմեցի բժշկին։ Չը գիտեմ քեզ ասել եմ թէ չէ, որ բժիշկը գինի ատողներից չէ։ Իր գործածութեան համար նա յատկապէս ընտիր գինի է պատրաստում իր այգիների ամենալաւ խաղողից և խմում այն ժամանակ, երբ գինին մի քանի տարեկան է լինում։ Այդ գիշեր, սովորական թղթախաղից յետոյ, նա հարբած էր։ Բայց և այնպէս ես կանչել տուի բժշկին սենեակից դուրս և ընկնելով նրա ոտները՝ սկսեցի աղաչել, որ գնայ մի րոպէ տեսնելու Մանասի աղջկան։ Բժիշկը մի քացի տուեց ինձ և հրամայեց հեռանալ, բայց ես պոկ չէի գալիս նրանից։ Զոքած տեղից վեր չը կենալով՝ ես պինդ գրկել էի նրա ոտներն ու համբուրում էի նրա կօշիկները... Բերանիս ու քթիս տուած մի-երկու հարուածից յետոյ, երբ արիւնն սկսեց լցվել բերանս, ես վեր կացայ տեղիցս և սկսեցի բարձրաձայն հայհոյել նրան։ «Անխիղճ, անաստուած, դու բժիշկ չես, դու... կատաղութիւնից փրփրած ու արնաշաղախ բերանով ես թափում էի նրա գլխին փողոցային հայհոյանքներ։ Արդեօք հայհոյանքն ազդեց նրա վրա աւելի քան աղաչանքը, թէ հիւրերի ներկայութիւնից վախեցաւ, որ չը լինի միւս սենեակից լսեն մեր աղմուկը,—չը գիտեմ, միայն նա, կարծես, բոլորովին սթափվեց արբած դրութիւնից և գունաթափված դիմեց ինձ։

—Սո՛ւս, սո՛ւս, լռի՛ր,—զսպված կատաղութեամբ շշնջում էր նա,—ասա՛, հիւանդի ինչն է ցաւում։

(Կը շարունակվի)

ժամից յետոյ մոլլան փչում է իր շունչը, իսկ բէյը բժշկվում է և բժիշկների առելով, մի ամսից յետոյ բոլորովին նա կազդուրվում։ Այս դէպքից մի երկու օր յետոյ, ոստիկանութիւնը, հիմնվելով մի հրէայ ազգի վկայութեան վրա, ձերբակալում է Թրքական երկու երիտասարդների և բանտարկում։ Գործը յանձնված է դատաստանական քննիչին և սկսված է սաստիկ քննութիւն։ Վերաքննված քէյֆ առել է քննիչին, թէ հայերը իմն նրա մտերիմ բարեկամներ են, որովհետև հայերի սոսկալի կոտորածների ժամանակ նորերը հայերի կեանքն եմ փրկել իմ անձը դատապարտելով, իսկ զարկողները մեր երկրից եկած իմ ծանօթ թիւրքեր են, որոնց հետ ես իմ հաշիւը կը տեսնեմ մեր երկրումս։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՄԱՆԻ ԱՓԵՐԻՑ

II

Կրօնական զգացումի կ ա զ մ ա կ ե ր պ ու թ ի ւ ն ը—այսպէս վերցրէինք մեր նախորդ յօդուածը—այժմ է ընդհանուր նախապայմանը անհրաժեշտութեամբ, իբրև ժամանակի հրամայական պահանջ։

Այո, բայց որքան դանդաղ է ընթանում կազմակերպման այդ անհրաժեշտ պրոցէսը... Որքան անզգոյշ է տարրութիւնը նախնական մարդու և ժամանակակից երրորդութեան ուղեղների մէջ, այնու ամենայնիւ, Թւում է Թէ չատ էլ տարբեր չեն նրանք—պատմութեան հակադիր ընթացքների վրա Թաղած այդ երկու մարդկային տիպարները—կրօնական հոգեբանութեան տեսակէտից։

Դեռ ևս կանգուն են վիթխարի եկեղեցիները իրանց միջնադարեան հեղինակութեամբ, իշխելու ու կեղեքելու անցաց ամնայնքով. և գեռ առուաւ են մարդկային երամները, որոնք չեն ուզում կամ չեն կարող Թօթափել միստիքական հաւատալիքների հինաւուրց կշռաչափը։ Կրօնը փաղուց ի վեր իջաւորէլ է Դարվինիզմի հոգեկան գ ո ր ծ ո ն ն ե ր ի մէջը, որ այնքան վճռական նշանակութիւն ունի գոյութեան կուի մէջ,—նա իւրացրել է յ ա ր մ ա ր ու մ ի (adaptation) տեխնիքական կարողութիւնը։ Նա զարմանալի ճկունութեամբ գիտէ յարմարվել անդի ու ժամանակի պահանջներին, գիտէ հասանկեպերպ պատմական էվոլիւցիայի անհրաժեշտութիւններին։ Այդ է Թերևս գլխաւոր պատճառը, որ նա չարունակում է իր ազդեցութիւն գործ դնել մասսաների վրա։

Այնու ամենայնիւ, որպիսի անավոր կենսունակութիւն մի գարաշրջանում, որ պարծենում է իրաւ տեսական փայլուն նուաճումներով, որի չատ Թէ քիչ Քննիչիննու զաւակները հրաժարվել են ամեն տեսակ անդրագաշաչտութիւնից և ռելիգիոն զգացում, գիտական աչքով նայել տիեզերքին։

Հոգևոր փաստավոր և մտաւորատութիւնների ժամանակն անցած էր համարվում դեռ 18-րդ դարի վերջերում, Վոլտերի և Կանտի օրով, երբ երկու հսկայ հանճարներից մէկը Թաւշեաւոր ծաղրի էր ենթարկում գոյութիւն ունեցող պաշտամունքները, միւսը՝ զուտ, անաղարտ բանականութեան (die reine Vernunft) անեղ դատաստանով մաչկան էր դատապարտում Քիրավոն Ֆեթիչը, այն ու ցնորական յաւատարելով նրա գոյութեան բոլոր «ապացոյցները»...

Այդ հանճարների յանձին մտագրականներին իբրև արձագանք, յաջորդեցին չուտով 1789-ի դարձած հերոսները, որոնք փորձեցին բնաջինջ անել ֆետիչիզմի հնացած և ամենայն միանգամ ընդ միշտ բանականութեան գերագոյն կուլտը։ Բայց նրանց էլ յաջորդեց մի չրջան, որ վերականգնեցին ոչ միայն կրօնական, այլ և քաղաքական ֆետիչները. նրանցից յետոյ—անդրանիկներին էլ էվոլիւցիայի քմահաճոյքները ժողովուրդների հոգեկան կեանքում, նրանցից յետոյ գեռ երկար, չատ երկար նոյն ժողովուրդը, որ սարսափեցրաց վճռականութեամբ ամեն ինչ վրա էր ամում դարաւոր «սրբութիւններին», դարձեալ խունկ ծխեց զուրբերի առաջ. Սրեան եկան Ժոզէֆ դը Մաւստրները իր Թէոքրատիկոսներ, որոնք հեղինակաւոր ձայնով, գիտնական փիլիսոփայ ծիրանի հագած աղաղակեցին, Թէ կաթօլիկ եկեղեցուց դուրս չկա փրկութիւն մարդկութեան համար, Թէ 1789-ի հերոսները անպատկառ ոճրագործներ են, Թէ Ֆրանսիան պատժվեց կաթօլիկութիւնից չեղվելու պատճառով և այլն և այլն...

Եւ նոյնը դիտում ենք բոլոր երկրներում։ Եւ նոյն իսկ այստեղ, Լէմանի ափերում, գեղանի աշխ փռում, ուր ձեր աչքի առջև, որպէս մի նոյնակազմ ցուցահանդէսում, ծաւալվում են մօտ և նիւթի քաղաքակրթութեան արգասիքները, ուր կրթութիւնը համատարած բարիք է, ուր խօսք չէ կարող լինել, արևելեան մտքով, ա ր գ ե լ ո ւ թ ե ա ն մասին, տեսէք, Թէ ինչպէս բազմանում են—ծընէվում, Լօզանում—սպիրիտուալական, աստուածիմաստական (théosophique), օկկուլտիստական ընկերութիւնները, որոնց բոլորի «հետազօտութեան» ընդհանուր նիւթն է Անհասկաթը, Անտեսանելին,—տեսէք, Թէ որպիսի մոտհոգութեամբ Ժընեւոս Նավիլների ու Սկրետանների գրուածքների մէջ մշակվում, արծարծվում է գիտութիւնից ու բանականութիւնից վաղուց ի վեր լքված սպիրիտուալիզմը...

Այո, զարմանալի կենսունակութիւն։

Աստուածաբանական խիմաստասիրութիւնը պարծենում է դրանով և չարունակ պնդում ծամծմված «ճշմարտութիւնը», Թէ կրօնն անսասան է, յաւիտենական, որովհետև մարդկային միտքը միշտ ծարաւ է մետաֆիզիկային, միշտ հակված է դէպի Անտեսանելին, որովհետև կրօնի զգացումը բ ն ա ծ ի ն է, յատուկ բոլոր մարդկանց, անկախ ժամանակից ու տարածութիւնից։

Մի զգացում, այդքան ընդհանուր ու համատարած, մի բնազդ, որ անխուսափելի կերպով արտայայտվում է ամեն տեղ, ուր մարդ-էակը լոյս է ընկնում բնութեան հօրիզոնի վրա,—մի այդպիսի զգացում չէ կարող, ի հարկէ, լինել արհեստական, արդիւնք կրթութեան կամ միջավայրի. այդպէս են մտածում Թէօլօգները։ Հաւատը, ուրեմն, միանգամայն բնական, անհրաժեշտ մի պէտք է, որ մարդս բերում է իր հետ ծնվելիս, ճիշտ այնպէս, ինչպէս սնվելու պէտքը։

Կրօնական բնազդի այդ հ ա մ ա շ խ ա ր հ ա յ ն ու թ ի ւ ն ը (universalité), նրա բ ն ա ծ ի ն (innè) լինելը ընդունվում էր, նոյն իսկ գիտութեան ու փիլիսոփայութեան մէջ, իբրև անվիճելի մի իրողութիւն, մինչև նորագոյն ս ո ց ի օ լ օ գ ի ա յ ի երևան գալը։ Վերջին 50 տարվայ ժամանակամիջոցում հասարակականհոգեբանական գիտութիւնները մեծ, չը տեսնված Թռիչքներ գործեցին։ Հոգեբանութիւնը՝ դարվինիստական ուսմունքից հրահանգված՝ հերքեց չատ զգացումների «բնածին» լինելը։ Մարդաբանութիւնը, ժողովրդաբանութիւնը և համեմատական լեզուագիտութիւնը—սոցիօլօգիայի երեք օժանդակ գիտութիւնները—անհամար փաստեր ամբարելով՝ մեծ լոյս սփռեցին կրօնական առեղծուածի վրա։ Տայլօր, Լէօբբօկ, Սպենսեր, Միւլլեր, մի անհագին չարք գիտնականների ու փիլիսոփաների երկար տարիներ նուիրեցին այդ առեղծուածին, ուսումնասիրելով նրա հեռաւոր արմատները ն ա խ ա պ ա տ մ ա կ ա ն մարդկային ցեղերի մէջ։

Ցայտնվեց, որ երկրագնդի այլ և այլ խորշերում կան ամբողջ ցեղեր—վայրենի կամ բարբարոս վիճակում—որոնց անծանօթ է կրօնի բնազդը, Ֆէտիշիզմի որ և է ձևը, գերբնական որ և է հաւատալիք։ Փաստերը գրեթէ միշտ հաւաքում էին իրանք բարեպաշտ միսիօնարները, որոնք եթէ յաճախ մնդանչում են բուռն միսիօնարական իրանց առաքելութեան մէջ, գէթ մեծամեծ ծառայութիւններ են մատուցանում սոցիօլօգիային, փաստեր հաւաքելով ժողովուրդների կեանքից՝ իրանց աշխարհաշրջիկ ճամբորդութիւնների ընթացքում։

Ego

ՊԱՊԱԿԱՆ ԳԱՀԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Պապը դիպլօմատներից։ Եթէ կարդինալները կը ցանկանան ընտրութիւնների ժամանակ ղեկավարվել օտար դիպլօմատների կարծիքներով և ճաշակներով, նրանք կընտրեն կարդինալ Վանուտէլլիին։ Ինչպէս հաւատացնում է «Daily News» լրագրի Թղթակիցը, միայնակ Գերմանիան չէ, որ համակրում է Վանուտէլլիին։ Նրան մեծ հաճութեամբ կը տեսնէր պապական գահի վրա բէլգիական կառավարութիւնը. համակրութեամբ է նրան վերաբերվում Ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստրութիւնը. նրան պատրաստ են ձայն տալ և աւստրիական դիպլօմատները։

Շատ չեն համակրում Վանուտէլլիին կղերական շրջանները։ Ոչ Ֆրանսիական, ոչ իտալական, ոչ էլ աւստրիական կաթօլիկները չեն կամենում պապ տեսնել Վանուտէլլիին, խօսելով լեհացիների մասին, որոնց Վանուտէլլիի գերմանասիրութիւնը յայտնի է, խօսքն իսկ աւելորդ է։

Սերաֆինօ Վանուտէլլին սաստիկ խուլ է։ Այդ առիթով Պօզնանում նրա մասին տալում են, որ նա խուլ է միայն լեհական պահանջների համար, բայց լաւ է լսում Վիլհէլմ կայսերի ցանկութիւնները։

—

Կօնկլավի մասին։ Կօնգրէգացիայի առաջին նիստում, երբ պէտք է որոշէր կօնկլավի կարգը, կարդինալ Օրէլիան հարց առաջարկեց, Թէ արդեօք պէտք է պահպանել ամբողջապէս կօնկլավի դարեր առաջ հաստատված ցէրեմօնիալը, Թէ պէտք է կրճատել նրան, համաձայն կարդինալներից չատերի ցանկութեան, որոնք վախենում են, որ ծերութեան և հիւանդութեան պատճառով անկարող կը լինեն կատարել այդ բոլոր բարդ և երկարատև ծէսերը։ Թէպէտ այդ հարցը կարդինալներից չատերի սրտին մօտ է, բայց նրանցից ոչ ոք չը վստահացաւ պաշտպանել ծէսերի կրճատման առաջարկութիւնը, վախենալով իրանց ուլտրապահպանողական ընկերներից, որոնք կը մեղադրէին նրանց հերետիկոսութեան մէջ։

—

Առաջիկայ երկուշաբթից ամբողջ աշխարհի կաթօլիկ տաճարներում, ուր միայն կը հասնի Լեոն XIII-ի մահվան լուրը, կը սկսվեն ամենօրեայ աղօթքներ կօնկլավի աջողութեան և նոր պապի աջող ընտրութեան համար։

—

Վիլհէլմ կայսրը ներկայ չի լինի պապի Թաղմանը, ինչպէս առաջ հաղորդում էին արտասահմանեան լրագիրները։ Որպէս կայսրի ներկայացուցիչ Հռոմ է գնում պրինց Ֆրիդրիխ-Լէօպօլդ մեծ սվիտայով։

—

Հանգուցեալ պապի մարմինը այնքան վատ են զմռսել, որ նա սկսել է քայքայվել և դէմքը սևացել է։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Bucarester Tageblatt» լրագրի Թղթակիցը գրում է Տուրն-Սեվերինից, Թէ նա մի խօսակցութիւն է ունեցել սերբիական մի բարձրաստիճան օֆիցէրի հետ, որ, ի միջի այլոց, ասել է նրան հետևեալը. «Մենք, սերբերս, Թէ զօրքը և Թէ ժողովուրդը, ցանկանում ենք մի բան միայն, որ քաղաքական չփոթութիւնների ժամանակամիջոցը անդառնալի կերպով վերջանայ և որ նոր Թագաւորը գրաւէ ամենքի համակրանքը և կարողանայ մեր հայրենիքի համար խաղաղութեան և առաջադիմութեան մի նոր դարագլուխ սկսել։ Սակայն կարող եմ ձեզ հաւատացնել, որ Օբրէնովիչների դինաստիան ունի մեր երկրում և մանաւանդ զօրքի մէջ բազմաթիւ կուսակիցներ, որոնք միայն յարմար ժամանակի են սպասում պրօպագանդա սկսելու Միլանի անհարազատ որդու օգտին և Ալէքսանդր Թագաւորի մահվան վրէժը լուծելու համար։ Իբրև ապացոյց այդ բանի կարող եմ յիշել երեք դէպք, որոնք չափազանց խիստ ցենզուրայի պատճառով, որ այժմ տիրում է Սերբիայում, տեղ չը գտան մամուլի մէջ։ Մօտ օրերումս ձերբակալվեց և բանտարկվեց մի օֆիցէր, որ հարբած ժամանակ սպառնալիքներ էր արտասանել գնդապետ Մաշինի դէմ։ Նրա բնակարանը խուզարկելիս գտնվեցին կասկածելի գրագրութիւններ, որոնցից երևաց, որ 12 օֆիցէրներ երդմամբ ուխտել են վրէժխնդիր լինել Ալէքսանդր Թագաւորի մահվան համար։ Այդ ձերբակալութեան իբրև հետևանք տեղի ունեցան չատ ուրիշ ձերբակալութիւններ։ Բելգրադի փողոցներում զբօսնելու ժամանակ, Պետր Թագաւորի վրա Թափվեցին մի անգամ տների պատուհաններից բազմաթիւ փոքրիկ տոմսակներ, որոնց մէջ գրված էին հետևեալ խօսքերը. «Պատժեցէք Ալէքսանդր Թագաւորի սպանողներին»։ Պակաս բնորոշ չէ և այն դէպքը, որ տեղի ունեցաւ Նեգօտինի մօտ։ Այդ խիստ ազգաբնակութիւն ունեցող չրջանի ժողովուրդը, իմանալով, որ ժամանակաւոր կառավարութիւնը ուղարկել է նոր նամականիշներ, որոնց վրա Ալէքսանդր Թագաւորի պատկերը ջնջված է սև ներկով, հաւաքվեց պօստային գրասենեակի առաջ և բանի կերպով ստիպեց ծառայողներին տալ իրան այդ նամականիշները, որոնք և անմիջապէս այրվեցին։ Ժողովուրդը այդ տաւրբրինակ խարոյկի չուրջը սպառնալիքներ էր արտասանում արքայասպանների դէմ։ Այն անտարբերութիւնը, որ սերբիական ժողովուրդը ցոյց տուեց արիւնահեղ անցքերի ժամանակ Բէլգրադում, արտաքուստ է միայն։ Շատ կարելի է, որ մենք վաղ Թէ ուշ հանդիսատես կը լինենք ոչ չատ հաճելի սիւրպրիզների։ Բէլգրադի դրամայի վերջաբանին մենք երկար չենք սպասի, և ես հաւատացած եմ,—աւելացրեց օֆիցէրը,—որ այդ վերջաբանը ոչ պակաս արիւնահեղ կը լինի քան ինքը դրաման էր»։

—«New Iork Herald» լրագրի ասելով, անցեալ 1902 Թւականի յունիսի 30-ից մինչև այս տարվայ յունիսի 30-ը Եւրօպայից դէպի Միացեալ-Նահանգները գաղԹել են ուղիղ մէկ միլիօն հոգի։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

16 յուլիսի

ԲԵԼԳՐԱԴ։ Ռուսաց ուղղափառ արեղաները հեռացան սերբիական Դէչանեան վանքից Հին-Սերբիայում, որը կառավարում էին մինչև այժմ,

ՏՕԿԻՕ։ Եապօնական ղեկավարող լրագիրները հանգիստ և չափաւոր լեզուով են խօսում իրերի դրութեան մասին։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Կատարեալ հիմք կայ ենթադրելու, որ Մանջուրիայում Ամէրիկայի առևտրական իրաւունքների վերաբերեալ դաշնագրի խմբագրութիւնը վերջնականապէս որոշված է։ Ինքն դաշնագիրը պատրաստ կը լինի ստորագրութեան համար օգոստոսի 1-ից վաղ։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Յուլիսի 15-ին Ջէնօվիէվ ճաշի էր հրաւիրված Իլդիզ-Քիօսկ, իսկ յետոյ սուլթանը ունկնդրութեան ընդունեց նրան. Նա արձակուրդով կերԹայ չաբաթ։—Պաչտօնապէս հաղորդվում է, որ նաւատորմին վերաբերեալ աւելի բարւոք գործավարութիւնը ապահովելու համար, ծովային մինիստրութեան վարչական մասը անջատվում է բուն զինւորական մասից. այդ նպատակով էլ Ջէլալ-բէյ նշանակվեց ծովային մինիստր։ Նա պէտք է կառավարէ նաւատորմի վարչական մասը, իսկ զինւորական մասը յանձնված է փոխ-ծովապետ Մէհմէդ-փաշային, նշանակելով նրան ծովային գլխաւոր չտաբի հրամանատար։

ՊԷԿԻՆ։ Անգլօ-չինական դաշնագիրը երէկ վաւերացրվեց։

ԴԱՄԱՍԿՈՍ։ Ճիշդ աղբիւրից յայտնի է, որ քաղաքական յանցանքների համար 6 աքսորականները, դրանց Թւում և քիւրդական յայտնի աւազակապետ Մուսա-բէյ նորերս փախել են Մեդինայից։ Այդ տեղեկութիւնը մեծ անհանգստութիւն առաջացրեց Իլդիզ-Քիօսկում։ Մեդինայի նահանգապետն անյապաղ արձակվեց պաշտօնից։ Հրամանագրված է եռանդոտ միջոցներ ձեռք առնել փախստականներին բռնելու համար։

ՊԱՐԻԶ։ Լրագիրներն ընդգծում են, որ պապի մահվան առիԹով երէկվան հանդիսաւոր պատարագին չը կար Կոմբի ներկայացուցիչը։—«Figaro» գրում է. «Մեկուսացած մնալով, Ֆրանսիական կառավարութիւնը միակն է Եւրօպայում, որը բողոքեց պապին ցոյց տրվող յարգանքին»։ Արմատական լրագիրները մատնացոյց են անում, որ այդ դէպքում երևաց, որ տարաձայնութիւն կայ այժմեան կաբինէտի միջև. մէկ ուղղութեանը պատկանում են Դէլկասէ և Անդրէ, որոնք անձամբ ներկայ էին պատարագին, նոյնպէս Րուվիէ և Ժուլս, որոնք ներկայացուցիչներ ուղարկեցին, իսկ երկրորդ ուղղութեան կողմնակիցներն են Կոմբ, Վալլէ, Պէլտան, Դումէրգ և Տրուլիօ։

ՐԵԱԶԱՆ։ Ցերեկվայ 4 ժամ և 45 րօպէին անցան դէպի Սարօվօ Թագաւոր Կայսրը, Թագուհի Կայսրուհիները, Մեծ Իշխանները և Մեծ Իշխանուհիները։

ԱՐԶԱՄԱՍ։ Ժամանեցին ներքին գործերի և հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրները։ Հաւաքվում է ամբողջ Նիժէգօրօդեան ազնուականութիւնը, գլուխ ունենալով նահանգական պարագլուխ Նէյգարտին։

17 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Правительственный Вѣстникъ» լրագրում տպված է Բարձրագոյն ուկազ Կառավարչական Սենատին. «Ուշադրութեան առնելով, որ կառավարութեան ձեռնարկութիւնները, որոնք վերաբերում են հողային կրէդիտին իրանց ազդեցութեամբ կալուածատիրութեան և ժողովրդական տընտեսութեան կազմի վրա ընդհանուր պետական նշանակութիւն ունեն և պահանջում են անդադար համաձայնեցումն Թէ այն նախագծումների հետ, որ Մենք առանձնապէս մատնանիշ ենք արել ներկայ տարվայ փետրվարի 26-ի մանիֆէստում, նոյնպէս և ընդհանուր կարիքների և պետութեան չահի հետ, Մենք բարւոք համարեցինք հիմնել հողային կրէդիտի գործերի համար յատուկ կօմիտէտ հետևեալ հիմունքներով. 1) Հողային կրէդիտի գործերին վերաբերեալ կօմիտէտը բաղկացած է, ֆինանսների կօմիտէտի նախագահի նախագահութեամբ, ներքին գործերի, ֆինանսների և երկրագործութեան ու պետական կալուածների մինիստրներից, պետական կօնտրոլեօրից և անմիջապէս Մեզանից ընտրված անդամներից։ 2) Կօմիտէի խորհրդածութեանը ենԹարկվում են այն հարցերը, որոնք վերաբերում են հողային կրէդիտի հիմնարկութիւնների գործունէութեան ընդհանուր ուղղութեանը և որոնք

կոմիտէի քննութեան առարկայ են դառնում յատուկ Բարձրագոյն հրամաններով հէնց իրան կոմիտէի որոշումների կամ կոմիտէի կազմի մէջ մտնող մինիստրների առաջադրութիւնների համեմատ։ 3) Պետական ագնուական կալուածական և գիւղական հողային բանկերի տարեկան հաշիւները մացնում է կոմիտէս Ֆինանսների մինիստրը այդ հաշիւները քննելու համար՝ այդ հիմնարկութիւնների գործունէութեան պետական շահերի հետ համաձայն ուղղութեան նկատմամբ։ 4) Կոմիտէի եզրակացութիւնները նախագահը ներկայացնում է Մեր բարեհայեցողութեանը՝ նրանց, Մեր ցուցմունքների համաձայն, չարունակելու համար։ Կառավարչական Սենատը չի յապաղի այդ կատարելու պատշաճաւոր կարգադրութիւնն անել։ Իսկականի վրա Նորին Կայսերական Մեծութեան Սեփական ձեռքով ստորագրված է. «Նիկոլայ»։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ 1903 թւի յուլիսի 11-ին Թագաւոր Կայսրը, կարեկցելով Գրիվիսեան երկրի վիճակին, որը վնասվել է Վիսլայի արտասովոր հեղեղումից, Բարձրագոյն բարեհաճեց ուղարկել ամենից շատ վնասված տեղերը ֆլիգել-ադիւտանտ իշխան Օբոլէնսկուն Նորին Կայսերական Մեծութեան անունից 200,000 րուբլու դրամական նպաստ անմիջապէս բաժանելու համար աղքատներին։

ԲՈՒԴԱՊԷՇՏ։ Այսօր, երբ մինիստր-նախագահը կամենում էր առաջարկել պատգամաւորների ժողովին ընդհատել նրա պրոգրամի քննութիւնը և անցնել վարձատրութեան վերաբերեալ օրինագծի քննութեանը. օբստրուկցիան խլացնող աղաղակ բարձրացրեց, որ չարունակվեց քառորդ ժամ։ Փոխ-նախագահը ստիպված էր ընդհատել նիստը։ Նրա վերսկսվելուց յետոյ մինիստր-նախագահը կրկին տեղից վեր է կենում։ Նորից սկսվում է կատաղի աղմուկ։ Մինիստրը կանգնած է 10 րոպէ, չը կարողանալով խօսք արտասանել. այն ժամանակ նա հրամայում է քարտուղարին ներկայացնել գրաւոր առաջարկութիւն. օբստրուկցիան անաջող փորձ է անում արգելել այդ, յարձակվելով քարտուղարի վրա և աշխատելով նրա ձեռքից խլել օրինագիծը։ Նիստը ընդհատված է սաստիկ յուզման մէջ։

ԲՈՒԴԱՊԷՇՏ։ Պատգամաւորների ժողովի նիստը շարունակվում է։ Խօսում են շատ հռետորներ օբստրուկցիայի կողմնակիցներից։ Չը նայելով, որ նիստը շարունակվում է արդէն 10 ժամ, պատգամաւորները յոգնածութիւն չեն ցոյց տալիս։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը նշանակված են Պետերբուրգի հաշւով, փակագծում Թիֆլիսի հաշւով)

Արագ գնացք Թիֆլիսից—Բաթում ամեն օր դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.) հասնում է Բաթում երեկոյեան 8 ժ. 3 ր. (9 ժ.)։

Արագ գնացք Բաթումից—Թիֆլիս ամեն օր դուրս է գալիս երեկոյեան 10 ժ. 24 ր. (11 ժ. 22 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 8 ժ. 44 ր. (9 ժ. 42 ր.)։

Փոստատար գնացք Բագուից դուրս է գալիս երեկոյեան 9 ժ. 18 ր. (10 ժ. 16 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 4 ժ. 25 ր. (5 ժ. 23 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 5 ժ. 20 ր. (6 ժ. 18 ր.), հասնում է Բաթում առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժամ 3 րոպէին)։

Մարդատար գնացքը Բագուից դուրս է գալիս ցերեկվայ 1 ժ. 3 ր. (2 ժ. 1 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 6 ժ. 5 ր. (7 ժ. 3 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից առաւօտեան 6 ժ. 51 ր. (7 ժ. 49 ր.), հասնում է Բաթում երեկոյեան 6 ժ. 58 ր. (7 ժ. 56 ր.)։

Փոստատար գնացքը Բաթումից դուրս է գալիս գիշերվայ 9 ժ. 23 ր. (10 ժ. 21 ր.), հասնում է Թիֆլիս ցերեկվայ 10 ժ. 10 ր. (11 ժ. 8 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից ցերեկվայ 10 ժ. 51 ր. (11 ժ. 49 ր.), հասնում է Բագու առաւօտեան 5 ժ. 8 ր. (6 ժ. 6 ր.)։

Մարդատար գնացք Բաթումից դուրս է գալիս առաւօտեան 9 ժ. 39 ր. (10 ժ. 37 ր.), հասնում է Թիֆլիս երեկոյեան 10 ժ. 3 ր. (11 ժ. 1 ր.), դուրս է գալիս Թիֆլիսից երեկոյեան 10 ժ. 34 ր. (11 ժ. 32 ր.), հասնում է Բագու ցերեկվայ 3 ժ. 2 ր. (4 ժ.)։

Փոստատար գնացքը դուրս է գալիս Թիֆլիսից դէպի Երևան երեկոյեան 11 ժ. 32 ր. (12 ժ. 30 ր.), հասնում է Երևան 5 ժ. 14 ր. (6 ժ. 12 ր.), հասնում է Կարս 2 ժ. (2 ժ. 58 ր.)։

Փոստատար գնացքը Կարսից դուրս է գալիս ցերեկվայ 3 ժ. 57 ր. (4 ժ. 55 ր.), հասնում է Ալէքսանդրօպօլ երեկոյեան 7 ժ. (7 ժ. 58 ր.), Երևանից դուրս է գալիս 11 ժ. 6 ր. (12 ժ. 4 ր.), հասնում է Թիֆլիս առաւօտեան 5 ժ. 11 ր. (6 ժ. 9 րոպէին)։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Գուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզատար. հիւանդ.

ՁԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Մ. Գ. ԱԻՍՏԻՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մորթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։

Զ. Ի. ՔԱՐԱՆԱՍԵԱՆՑ—11—12 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.

Կ. Ի. ԳԶԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.

Գ. Ա. ԹԱՐԻԱՆԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երկուշ. չորեք. ուրբաթ։

Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ն. Ն. ՌՕՍՏՕՄՈՒԷՎ—5—6 ժ. վիրաբուժ. մորթու և վեներական հ.

Լ. Վ. ԲԱՐՑՕԼԴ—6—7 ժ. նեարդային (էլեկտրաբուժ) ներքին և վեներական հ.

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—7—$7^1/_2$ ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.։

Գ. Ա. ԹԱՐԻԱՆԵԱՆՑ—$7^1/_2$—8 ժ.

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—8—$8^1/_2$ ժ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Օ. Տ. ԱՌՎԱՆԻՏԱԿԻ—ատամի. ծաղկահատ և բժշկական մարզանք. գիշեր 11—1 ժ.։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

բժշկապետ ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ

Լոյս տեսաւ

Ս. ԹԱՌԱՅԵԱՆՑԻ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ-ԻԴԷԱԼԻՍՏ

ՇԻԼԼԷՐ

Կենսագրական - բանաստեղծական աշխատութիւններ, բաղկացած 448 մեծադիր երեսներից, ընտիր թղթի վրա, 91 ցինկօգրաֆ-աւտօտիպ պատկերներով (չը հաշւելով զարդանկարները)։ Գինն է 3 րուբլի, մէկ փառահեղ կազմի մէջ՝ 4 ր., երկու կազմի մէջ՝ 5 ր.։ Ճանապարհածախս 60 կօպ.։ Առաջին հատորը այլ ևս չէ ծախվում։

Մամուլի տակ է նոյն հեղինակի

«ԹԱԳՆՎԱԾ ԿԱՅԾԵՐ»

դրաման

11 լուսանկար-պատկերներով

Բաժանորդագինն է 1 րուբլի։ Թէ գրքերի և և թէ բաժանորդագրութեան համար դիմել հայ գրավաճառներին։ 9—10

ԱՐՄԵԱՆՍԿԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

Սպասաւոր - խմբապետ

(դ պ ր ո ց ա ւ ա ր տ),

որը նաև ուսումնարանում կուսենայ դասեր հայոց լեզուից, երգեցողութիւնից (շաբաթական 20 դաս)։ Ռոճիկ 450 րուբլի։

Դիմել՝ Армянскъ, Тавр. губ ктитору Г. Мазлумянцъ. 6—6

ԵՒՊԱՏՕՐԻԱՅԻ ծխական դպրոցի համար

ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է

ՄԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

շրջանաւարտ Ներսիսեան դպրոցի, 400 րուբլի ռոճիկ և օթևակ։ Ցանկացողները թող բարեհաճէն դիմել հետևեալ հասցէով։

Евпаторія, ктитору П. Я. Сеферову.

24—25 Պօղոս Սէֆէրեան

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Ա. Յ. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

ամառս ընդունում է հիւանդներ՝ Պեատիգօրսկում։

Армянская ул.' д. Паджановой.

(չ. ո.շ.) 12—20

Լոյս տեսաւ

ՆԵՐՍԷՍ Ե ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Լուսատիպ մեծադիր պատկեր

Գինը 20 կօպ.

Գումարով զիջումն կը լինի։

Դիմել՝ Фототипія С. Согомонянца, Тифлисъ. 3—3

Ա Տ Ա Մ Ն Ա Բ Ո Յ Ժ

ՕՐ. Ս. ՃԵՐՄԱՁԱՆԵԱՆ

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՄԱՆԳԼԻՍՈՒՄ,

ՀԱՍԱՆ-ՋԱԼԱԼԵԱՆԻ ԱՄԱՐԱՆՈՑՈՒՄ

88—105

Լոյս տեսաւ և բաժանորդներին ուղարկվեց

Ր Ա Ֆ Ֆ Ի Ի

ՈՍԿԻ ԱՔԱՂԱՂԸ

Հեղինակի պատկերով, գինն է 1 ր., փառակազմ 1 ր. 60 կ. ճանապարհածախս իւրաքանչիւր օրինակին 20 կօպէկ։ Պահեստը գտնվում է հրատարակչի՝ Թադէոս Ս. Բունիաթեանցի մօտ, Բագւում։ Նոյն տեղից կարելի է ստանալ նաև նոյն հեղինակի միւս աշխատութիւններից նրանք, որոնք չեն սպառված։ Կարելի է ստանալ նաև բոլոր հայ հեղինակների գրուածքները։

Մեր հասցէն՝ Баку, книжная торговля Татевоса А. Бунятянца. 1—10

Բ Ժ Շ Կ Ա Պ Ե Տ

Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ

Նախկին օրդինատօր «Ս. Պետերբուրգի Աչքաբուժական Հիւանդանոցի»

ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

ընդունում է աչքի հիւանդութիւններով ամենայն օր.

Առաւօտեան ժամի 9-ին մինչև 12

Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7

Հասցէն. Վելիամինօվսկայա փ. տ. № 8։

16—20

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ

Լ Է Օ

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Երկրորդ հատոր

(551+VIII երես, 13 պատկերով)

Բովանդակութիւն.—1) «Մշակի» առաջին տարիները (1872—1876).—Նշանաւոր Շրջան (1876—1878, Արևելեան հարց, ռուս-թիւրքական պատերազմ)։

Այս հատորը կուղարկվի միայն այն բաժանորդներին, որոնք լիովին վճարել են իրանց բաժանորդագինը։ Մաս-մաս վճարող բաժանորդներին խնդրում ենք ուղարկել իրանց վրա մնացած մասը։

Երրորդ հատորը լոյս կը տեսնէ աշնանը։

Շ Ա Ր Ո Ւ Ն Ա Կ Վ Ո Ւ Մ Է Բ Ա Ժ Ա Ն Ո Ր Դ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ը

Բաժանորդագինն է երեք հատորի համար 3 րուբլի, ճանապարհածախսով 4 րուբլի։ ԿԱԶՄԱԾ 4 րուբլի, ճանապարհածախսով 5 րուբլի 20 կօպ.

Հատորները առանձին-առանձին չեն ծախվի։ Բոլոր երեք հատորները լոյս տեսնելուց յետոյ, գինը կը բարձրացնվի։ Վերադիր վճարով և մաս-մաս բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում։

Թիֆլիսում բաժանորդ գրվել կարելի է. 1) Հեղինակի մօտ, «Մշակի» խմբագրատանը և 2) «Գուտենբէրգ» գրավաճառանոցում։

Օտար քաղաքացիները դիմում են. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ»։

ԲԱԳՒՈՒՄ բաժանորդ կարելի է գրվել պ. Գրիգոր Տէր-Յովհաննիսեանի մօտ, Ա. Ծատուրօվի գրասենեակում և «Պրօմէթէուս» գրավաճառանոցում։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

(Թիֆլիս, Լերմօնտօվսկայա փողոց, № 9)

Ցանկացողները ունենալ իրանց առևտրական գործերի համար ուսման ընթացքը աւարտած աշակերտներ և աշակերտուհիներ, թող բարեհաճեն դիմել կուրսերի հիմնողին, Ս. Մանուէլեանցին։ Աւարտողները ստացել են մասնագիտական առևտրական կրթութիւն, կովկասի ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի հաստատած ծրագրի համեմատ, և ունեն օրինաւոր ատեստատներ։

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՍԿՍՎԵԼՈՒ ԵՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ

Կուրսերի ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիները դիմում են՝ ТИФЛИСЪ, учредителю коммерческихъ курсовъ С. П. Мануэльянцу. (ո) 4—12

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ՆԱԴԵԺԴԱ"

ծովային, գետային և ցամաքային ապահովագրութեան, ապրանքների տեղափոխութեան և գոյքերը կրակից ապահովագրելու համար։

ՀԻՄՆՎԱԾ Է 1847 ԹՒԻՆ

Հիմնական դրամագլուխը	1,650,000 րուբլի
Պահեստի դրամագլուխը	2,664,808 »

I. Ա Պ Ր Ա Ն Ք Ն Ե Ր Ի Տ Ե Ղ Ա Փ Ո Խ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն.

Աւելի քան 800 գործակալութիւններ եւրոպական Ռուսաստանի, Կովկասի, Միջին Ասիայի, Սիբիրի եւ Հեռաւոր Արեւելքի բոլոր նշանաւոր տեղերում, նոյնպէս եւ ներկայացուցիչներ արտասահմանի գլխաւոր քաղաքներում.

Տեղափոխութիւն ամեն տեսակ բեռների եւ իրերի, որոնց ընդունելութիւնը եւ յանձնումը կատարվում է թէ տանը եւ թէ պահեստներում ու խանութներում։

Ցանձնումն բեռների ուղարկողների կողմից առաջարկված պայմաններով (վերադիր ճանապարհի ուղարկողների, դրամի փոխադրութիւն (переводъ) բեռները յանձնելու տեղը հասցնելու համար եւ այլն)։

Պահպանութիւն բեռների արտօնեալ պայմաններով տասցման տեղերում՝ ապահովագրելով նրանց պահեստներում, որի համար շատ կէտերում կան ընդարձակ պահեստներ, յատկապէս բեռներ պահելու համար։

II. Ն Ա Ւ Ա Գ Ն Ա Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Սեփական մարդատար, ապրանքատար եւ ձգող շոգենաւեր, ծովային եւ գետային նաւեր (70 նաւ)։

Բեռնակիր եւ մարդատար նաւերի պարբերական հաղորդակցութիւն Վոլգա գետի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Րիբինսկից մինչեւ Աստրախան եւ Կասպից ծովի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Աստրախանից մինչեւ Պարսկաստանի ափերը։

Ամենաընդարձակ պահեստներ Նիժնիում (տիկնական նաւամատոյցի վրա), Աստրախանում, Բագւում եւ Կրասնօվօդսկում։

Բեռները անընդհատաբար ուղարկելու համար ընկերութեան շոգենաւագնացութիւնը համաձայնութիւն է կապել երկաթուղիների հետ։ Այն ապրանքների տեղափոխութեան համար, որոնք ուղարկվում են Ռուսաստանից Պարսկաստան եւ Պարսկաստանից Ռուսաստան, գոյութիւն ունի առանձին, բացառիկ шrsoбшpuьбbrnվ. համաձայնութիւն Պարսկական ապահովագրական եւ տեղափոխութեան ընկերութեան հետ։

III. Ա Պ Ա Հ Ո Վ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր.

ա) Ապահովագրութիւն բեռների, որոնք տեղափոխվում են թէ ցամաքային և թէ ջրային ճանապարհներով (ծովերով և գետերով)։

բ) Ապահովագրութիւն կրակից ամեն տեսակ գոյքերի։

գ) Ապահովագրութիւն ամեն տեսակ դժբախտ դէպքերից ճանապարհին ամեն տեսակ նաւերի, շոգենաւերի, առագաստանաւերի, վագոնների և վագոն-ցիստերնների։

դ) Ապահովագրութիւն թանկագին իրերի և արժէքաւոր [illegible], որոնք ուղարկվում են պոստով, ցամաքային և ծովային ճանապարհներով, համաշխարհային պոստային դաշնակցութեան բոլոր կէտերի մէջ։

Ապահովագրութիւններ ընդունվում են ինչպէս վարչութեան, այնպէս էլ ամեն մի ընկերութեան բոլոր գործակալութիւնների մէջ։

Բացի տեղափոխութեան զբաղւող գործակալութիւններից, կրակից ապահովագրելու գործերով մասնաւորապէս զբաղվում են էլի մօտ 350 գործակալութիւններ։

Ս. Պետերբուրգի «Նադեժդա» ընկերութեան վարչութիւնը գտնվում է Ս. Պետերբուրգում, Ադմիրալտէյսկի, պրօսպէկտի վրա, № 10-րորդ տանը։

Լիազօրներ—ծովային շոգենաւագնացութեան համար՝ Բագւում, գետային շոգենաւագնացութեան համար՝ Նիժնի-Նովգորոդում։

Թիֆլիսի գործակալութիւնը—Դվօրցօվայա փողոցի վրա, վրաց ազնուականների տանը։ Տելեֆօն № 108 (Ե. ա. Կ.) 108—120